

АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ДОМАШНЬОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглянуто особливості реалізації педагогічного процесу в умовах американської домашньої освіти, розкрито роль домашнього вчителя і учня в доборі змісту, форм і методів навчання, подано тлумачення американського терміна "ненавчання".

Важливим питанням порівняльно-педагогічного дослідження є шляхи і способи реалізації домашньої освіти американських дітей. Зазначимо, що на сьогоднішній момент у США в умовах домашньої освіти навчається 1200000 учнів [1: 117].

Актуальним аспектом дослідження дидактичних досягнень учнів домашніх шкіл є результативність їх участі у різноманітних конкурсах і олімпіадах. У 1997 році на національному конкурсі з англійської мови першу премію здобула Ребекка Сілфон – 13-літня домашня учениця. У 1999 році 14-літній домашній учень Девід Бейхл виграв у національному конкурсі з географії. Зауважимо, що серед 55 фіналістів цього конкурсу 5 були учнями домашніх шкіл. Коли у 2000 році у фіналі олімпіади з англійської мови три перших місця зайняли учні домашніх шкіл, то, аналізуючи результати національного конкурсу, деякі працівники держдепартаментів освіти "звинуватили" домашніх учнів у тому, що вони цілеспрямовано готуються до участі в таких конкурсах і не вивчають всі ті предмети, які обов'язкові для учнів державних шкіл, чим і пояснюються їх високі досягнення. Але коли через два тижні після перемоги на конкурсі з мови його переможець взяв участь у національній олімпіаді з географії і посів там друге місце, то це змусило охолодити пил противників домашньої освіти. Як було зазначено в одній з американських газет, "противникам домашньої освіти залишається тепер тільки стверджувати, що, мабуть, цей учень вивчав вдома лише 2 дисципліни: мову і географію". У 2002 році із 55 фіналістів національної олімпіади з географії було 12 домашніх учнів, а першу премію здобув 10-літній Кальвін Мак Картер. У тому ж 2002 році група домашніх учнів Огайо перемогла 1000 інших груп у конкурсі на кращий дослідницький проект планети Марс. Цей конкурс був організований національним американським комітетом космічних польотів NASA.

В умовах домашньої освіти учитель, презентуючи зміст навчального матеріалу, має перед собою одного або кілька учнів, з якими підтримує тривалий дидактичний контакт, і може реально забезпечити згладжування труднощів при сприйманні навчального матеріалу, оскільки прогнозує можливі труднощі і запобігає їх переростанню "несприймання", в "незасвоєння" необхідних знань. Виконання навчальних завдань відбувається при підтримці і допомозі учителя, що виключає появу в учнів зневіри у власних силах. Оцінювання їх досягнень не є формальним і не носить характер остаточного вироку-присуду. У більшості випадків оцінюється процес навчальної праці, а не її результат. Учитель указує на причини, що призвели до невиконання учнем завдання (нерозуміння сутності завдання, відсутність прогнозування можливих результатів навчальної діяльності, невідповідність методів, засобів навчальної діяльності, невикористання необхідних інформаційних джерел тощо). Підкреслимо, що в переважній кількості випадків оцінювання носить нормативний характер. Навіть в очевидних ситуаціях навчальної поразки учитель указує на часткові успіхи учнів. Таким чином, має місце нормативне оцінювання, метою якого є заохочення учнів до подолання навчальних труднощів. Саме ця стратегія позитивної мотивації навчального процесу в умовах домашньої освіти є визначальною у формуванні в учнів впевненості у власних силах, у вихованні здатності до подолання труднощів, несприятливих факторів.

Не менш важливою є дружня позиція домашнього вчителя, який дарує свою любов, позитивні почуття, симпатію учню. Домашній учитель не повинен виконувати роль поліцейського або охоронця, оскільки керівництво навчальною діяльністю відбувається на ґрунті взаємних угод, а не примусу, що також виховує почуття відповідальності в учня.

Необхідним видається визначення кола тих осіб, які на практиці виконують описані ролі домашніх учителів. Це, перш за все, батьки учня і найчастіше – мати. Хоча часто батьки розподіляють учительські обов'язки між собою відповідно до власної компетентності у різних шкільних дисциплінах. Буває також, що роль учителя виконують інші члени родини: дідусі, бабусі та інші. В окремих випадках це можуть бути особи, які перебувають у приятельських стосунках з родиною, або найняті у відповідних службах, що опікуються домашньою освітою. В небагатьох випадках для виконання учительських функцій наймаються приватні педагоги, чи, відповідно до законодавства (в окремих штатах) ці функції виконує шкільний учитель, який координує навчання домашніх учнів.

Домашній учень із самого початку навчання бере активну участь у плануванні навчальної діяльності, має більшу можливість не тільки тренувати механічну пам'ять, тобто запам'ятовувати інформацію, а розвивати у процесі навчання власні здібності, реалізувати оригінальні шляхи в опануванні і застосуванні знань. Він має можливість не терпіти негативні впливи навчального середовища, а відкрито про них говорити. Перебуваючи у дружній атмосфері, домашній учень може добиватись необхідних саме для нього навчальних умов, які пристосовуються до його унікальної індивідуальності, його темпераменту, стилю і темпу праці, способів мислення і особливостей сприймання. Саме індивідуальність, а не дотримання заведених у закладі освіти порядків учня перебуває в центрі уваги вчителя. При такому підході учень, що навчається вдома, поступово стає незалежним дослідником світу і можливих варіантів вибору поведінки у різних життєвих ситуаціях.

Самостійність у навчанні забезпечує реалізацію поставленої домашньою освітою мети – успішної самореалізації особистості.

Важливою частиною досягнення окресленої мети є також виконання домашнім учителем ролі вчителя у випадках, спеціально створених для цього дорослими, або ж у реальних ситуаціях навчання молодших членів родини. Досить часто домашні учні виступають у ролі репетиторів дітей, які навчаються як дома, так і у школі.

Особливістю педагогічного процесу в умовах домашньої освіти є можливість реалізації варіативного підходу до змісту навчання, який у школах детермінується жорсткими рамками програми і навчальних планів. Предмети, які особливо цікавлять домашніх учнів, вивчаються набагато ширше і глибше, ніж це прийнято для відповідної вікової групи. Крім обов'язкових (визначених вимогами стандартів) предметів, домашні учні поглиблено опановують мистецтвознавчі і гуманітарні дисципліни, де поряд із літературою і образотворчим мистецтвом значна увага відводиться музиці, зокрема, грі на музичних інструментах, вокалу. Поряд із сучасними мовами, домашні учні часто вивчають латинь. Що ж стосується іноземних мов, то їх вивчають, як правило, в обсязі 2-3, залежно від уподобань і можливостей дитини. Інколи серед них зустрічається есперанто.

Окреме місце в домашній освіті посідають предмети практичного спрямування: економіка домашнього господарювання, побутова техніка, садівництво, деякі ремесла. Велике значення мають також соціальні дисципліни, теоретичне опанування яких часто поєднується з волонтерством. Домашні уроки релігії носять характер неформального спілкування біля родинного вогнища, інколи набувають форми дискусії світоглядного характеру. Зміст освіти домашнього учня не є консервативним і застиглим, має оригінальний, індивідуальний характер і відображає традиції родини, побажання дитини. Його варіативності сприяє широкий вибір різноманітних програмових матеріалів, який здійснює Служба забезпечення домашньої освіти.

Характерною особливістю домашньої освіти є широкий вибір інформаційних джерел, наявність тенденції до використання значної кількості підручників і навальних посібників. Оскільки метою вивчення конкретної дисципліни в умовах домашньої освіти є розуміння і засвоєння учнем її змісту, то в якості допоміжних засобів широко використовуються науково-популярні публікації талановитих авторів, різноманітні енциклопедії, словники, опрацювання яких відбувається в ході так званих "уроків до подушки", тобто читання цих матеріалів перед сном.

В умовах домашньої освіти книжки відіграють роль не лише інформаційних джерел, а й виконують культуротворчі функції. При цьому спостерігається лібералізація підходу до вибору книжок для читання. Поряд із творами класиків учні читають популярні книжки детективного, фантастичного жанрів. Учні беруть літературу в домашніх бібліотеках, які у 80% родин перевищують двісті томів, або ж відвідують публічні бібліотеки. 53% домашніх дітей відвідують публічні бібліотеки 1-2 рази на місяць, а решта – 47% – більше, ніж три рази. Зазначимо, що для ефективного обслуговування домашніх дітей працівники бібліотек проходять спеціальне навчання. Поряд із книжками, в родинях, які навчають дітей удома, читають досить багато періодики. Так, у 68% родин регулярно читають щоденні видання, а у 87% – часописи. Серед них найбільшою популярністю користуються "Уподобання читачів" ("Readers Digest") і "Національний географічний часопис" ("National Geographic").

Стосовно широкого використання теле- і відеозасобів навчання родини домашніх учнів видаються більш консервативними. В результаті цього серед домашніх учнів немає телевізійнозалежних. Є навіть такі родини, що взагалі не дивляться телевізор. У групі домашніх учнів 18% не переглядають телепередачі щодня, а 10% не дивляться телевізор і у вихідні й святкові дні. При цьому 35% і 23% дітей дивляться телевізор відповідно упродовж години і менше години. Тільки 6% цих дітей дивиться телевізор щодня і 14% – у святкові дні, а час перегляду теле- і відеоматеріалів становить більше, ніж 3 години на день. Для порівняння, 62% школярів учнів дивляться телевізор щодня більше, ніж три години. Це перевищує відповідний процент домашніх учнів у 10 разів. Крім того, проведено Б. Реєм анкетування свідчить, що переважна більшість домашніх учнів вважає теле- і відеозасоби і джерелом збору інформації, тоді як шкільні учні практикують перегляд теле і відео матеріалів як спосіб проведення вільного часу.

Сучасне інформаційне суспільство характеризується особливими можливостями передачі і збереження інформації, що забезпечується високим рівнем розвитку комп'ютерних технологій. У цьому контексті не буде перебільшенням відзначити, що особливо широко використовуються комп'ютерні технології в умовах домашньої освіти. У 1997 році 85,6% американських родин, які навчали своїх дітей удома, мали у своєму розпорядженні комп'ютери, тоді як середній показник володіння комп'ютерною технікою американськими сім'ями на той період становить 34%. 83,7% сімей, що займаються домашньою освітою, використовували комп'ютер у дидактичних цілях, тоді як із загального числа американських родин із тією ж метою використовували комп'ютер тільки 26%. Такий стан речей має певні причини. Зазначимо, що найчастіше комп'ютер використовується у дидактичних цілях шляхом використання різноманітних навчальних програм. Очевидно, що в умовах домашньої освіти не можливо забезпечити той рівень лабораторного обладнання, який мають публічні школи, тому з цією метою використовуються різноманітні комп'ютерні програми, окреме місце серед яких належить INTERNETU. До 61% домашніх родин використовують Інтернет як засіб навчання і розвитку комунікативних умінь учнів.

Зазначимо, особливу роль моралі у процесі навчання домашніх учителів, надання їм різносистемної методичної допомоги при вирішенні різних проблем.

Стосовно тих обмежень, що має домашня освіта при забезпеченні учнів демонстраційним і лабораторним обладнанням у ході вивчення природничих дисциплін (фізики, хімії, біології), то існують, окрім комп'ютерних технологій, інші шляхи усунення вказаних недоліків. З цією метою використовуються документальні й науково-популярні відеозаписи, фільми. Широко практикуються екскурсії до музеїв, планетаріїв, зоопарків,

ботанічних садів, інших науково-господарських інституцій. У США існує понад 200 так званих "парків науки" – закладів, у яких популяризуються наукові відкриття різноманітних природних явищ і практикується, так зване вивчення природних явищ через "hands-on", тобто шляхом власноручного проведення різних експериментів. Одним із найбільш знаних парків є дослідницький центр у Сан-Франциско [3: 277].

Однак зауважимо, що досить часто родини, де діти вчать вдома, купують нескладне лабораторне обладнання. Найчастіше в розпорядженні домашніх учнів є мікроскопи, телескопи тощо.

Одним із класичних засобів навчання у традиційних школах є таблиці. Вони також широко використовуються в умовах домашньої освіти, тільки їх розміри можуть бути набагато менші, та й час їх використання теж може бути коротшим, бо часом за таблицю служить простий листок зі шкільного зошита, який кріпиться до стіни чи до меблів. Стосовно карти і учительського столу, то можна сказати, що в умовах домашньої освіти вони дуже варіативні. Замість парти може використовуватися звичайний або навіть кухонний стіл, де зручно не тільки писати, а і проводити нескладні досліди.

У шкільній системі характерним є розподіл часу навчання і відпочинку на уроки, перерви, навчальні дні, тижні, семестри, роки, святкові дні й канікули. Традиційним є також визначення шкільного простору – будівлі, де відбувається навчання.

В умовах домашньої освіти жорстка регламентація часу, простору навчання не є обов'язковою. Перш за все це стосується тривалості уроку. Вона не є обов'язковим 10-45-хвилинним проміжком часу. Якщо домашній учень не встиг виконати навчальне завдання за 45 хвилин, а із задоволенням продовжує працювати і далі, то його працю не перериває шкільний дзвінок. У випадку більш швидкого опанування навчального матеріалу домашньому учневі немає потреби сидіти зайвий час заради порядку в школі. Він може відпочивати або зайнятися іншим видом навчальної діяльності.

Ширші організаційні можливості домашньої освіти і стосовно встановлення часу проведення занять: вранці, в обід чи пополудні. Навчальний час, як правило підпорядковується природним особливостям домашніх учнів, їх життєвими біоритмами.

Виграє домашня освіта і в контексті ефективності використання навчального часу, бо його не потрібно втрачати на перевірку відвідування, з'ясування причин відсутності учнів, на наведення дисципліни в класі; а все це часом з'їдає, чи не більшу половину шкільного уроку, тим самим змінюючи продуктивний час навчання.

Про високу ефективність використання навчального часу в умовах домашньої освіти свідчать проведені дослідження, які координують, що домашні учні молодшого шкільного віку, а саме вони становлять домінуючу більшість з числа всіх домашніх учнів, вчать регулярно 3-4 години, тоді як їх ровесники – школярі навчаються у школі по 6 годин, а на виконання домашніх завдань відводять до 3 годин часу.

Підкреслимо, що для домашньої освіти характерним є планування часу навчальних занять, що, як правило, підпорядковується термінам проведення стандартизованих тестів. Водночас тривалість, кількість занять є досить гнучкою і не є статичним явищем, що є характерним для шкільної освітньої системи.

Отже, однією із переваг домашньої освіти є можливість організації навчального процесу відповідно до природних особливостей кожного учня, тобто в умовах домашньої освіти краще реалізується принцип природовідповідності навчання.

У подальшому, на наш погляд, потребують висвітлення проблеми мотивації батьків стосовно надання дітям домашньої освіти, а також її правовий статус у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Alexander K.K. Homeshooling : is it right for your? // Parents. – 2000. – № 75 (4). – P. 114-120.
2. Meighan R. Learning unlimited: The home-based education case files. – Nottingham, 2001. – 97 p.
3. Ray B.D. Home schooling for individuals' gain and society's common good // Peabody Journal of Education. – 2000. – № 1. – P. 272-293.

Матеріал надійшов до редакції 23.10.2005 р.

Лещенко А. А. Американский опыт домашнего воспитания.

В статье рассмотрены особенности реализации педагогического процесса в условиях американского домашнего образования, раскрыта роль домашнего учителя и ученика в подборе содержания, форм и методов обучения, дано толкование американского "необучения".

Leshchenko A.A. American Patterns of In-home Schooling.

The article addresses the specific ways to realize in-home schooling and reveals the role of an in-home teacher and a student in employing modes and methods of training. Defined also is the concept of the American "neoeducation".